

NATURVÅRD I SVERIGE OCH UTLANDET

Av förste intendenten KAI CURRY-LINDAHL

II. Utlandet

DEN INTERNATIONELLA aspekten på naturvårdsfrågor är nödvändig. Natur och människor i skilda länder kan naturhistoriskt sett inte betraktas som olika enheter, indelade av ofta godtyckligt utstakade politiska gränser. Stora geografiska områden utgör enhetliga ekologiska system, vari ingår växter, djur och människor, oavsett vad de senare talar för språk.

Situationen i Europa med dess många stater, var och en med olika lagstiftning gällande t. ex. djurlivet, är därför mycket komplicerad. Det är groteskt att exempelvis kungsörn och havsörn i Norge är belagda med skottpengar medan de i Sverige sedan årtionden är totalfridlysta. Fördelen av stora sammanhängande områden med enhetlig lagstiftning gällande djurvärlden har visats av Kanada, USA och Mexiko, som med föredömligt samarbete koordinerar jakt- och fridlysningstider för flyttande djurarter, vartill kommer att man upprättat kedjor av reservat längs flyttfågelstråken mellan häcknings- och övervintringsområdena.

Ett sådant naturvårdande sam-

arbete gynnar inte blott fåglarna och de människor som gläds åt att beskåda dem utan jämväl produktionen av t. ex. gäss och änder, som är av stor betydelse både ekonomiskt och rekreativt.

Som ett led i det spirande internationella naturvårdssamarbetet grundades 1948 med UNESCO som tillskyndare International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN). Unionens medlemmar är stater samt internationella och nationella organ. Styrelsen, som består av 15 personer, väljes av den vart tredje år sammanträdande generalförsamlingen. Unionens säte är Lausanne. Arbetet ledes av en generalsekretär och i kanslistaben ingår bl. a. en heltidsanställd ekolog jämte för vissa uppgifter tillfälligt engagerade vetenskapsmän, som sändas ut på expeditioner eller som rådgivare i olika delar av världen. Under styrelsen sorterar flera permanenta kommissioner, t. ex. National Parks, Survival Service (vakande över av utrotning hotade växter och djur), Education och slutligen Ecology. Härtill kommer ständiga

kommittéer för skyddet av den ark-tiska faunan resp. för landskaps-planering.

Helt nyligen har Europarådet ta-git upp naturvården inom sin verksamhet. I mars 1962 utforma-des i Strasbourg ett program gäl-lande frågor, som Europarådets bli-vande permanenta expertkommitté för naturvård i första hand bör lösa i nära samarbete med IUCN. Euro-parådets initiativ belyser den vikt man numera tillägger naturvården.

IUCN betraktar som sina vikti-gaste uppgifter att på vetenskaplig grundval sprida upplysning samt att praktiskt verka för naturvård och en klok användning av världens naturtillgångar. De senare utgör ett kapital, vilket, om rätt förvaltad, kan förränta sig på ett för männi-skan och hennes framtid lyckligt sätt. Hitintills har det tyvärr varit så att människan sedan årtusenden med stor energi förött världens na-turtillgångar utan att förstå vad denna aktivitet långsiktigt betyder. Först kom turen till äldre kultur-centra, t. ex. Medelhavsområdet, fordom rikt och bördigt, numera till stora delar ökenartat. I nutiden gäller exploateringen hela vår glob. IUCN motsätter sig icke denna ut-veckling, men unionen lägger stor vikt vid hur exploateringen sker, och att det lämnas plats på vår jord också för andra levande varelser än människor, kulturväxter och hus-djur.

IUCN samarbetar intimt med två andra FN-organ, UNESCO och FAO

(Food and Agricultural Organiza-tion of the United Nations), vilkas observatörer alltid deltar i IUCN:s styrelsesammanträden och general-församlingar. Samarbetet med FAO var till en början icke utan mot-satsförhållanden. Sistnämnda or-gan har till huvuduppgift att snab-bast möjligt utveckla jord- och skogsbruk, fiske m. m., främst i underutvecklade länder. Denna strävan kom ej sällan i konflikt med IUCN:s målsättning att vilja skydda representativa partier av värdefull natur. Ju mer samarbetet utvecklades blev det allt klarare att motsättningarna i stort sett var skenbara. Speciellt när det gällde att med skog återkläda av erosion hårt härjade områden eller andra liknande restaureringsarbeten, vi-sade det sig att båda organisatio-nerna arbetade på samma linje. IUCN inser nödvändigheten av att öka naturens produktion, men denna ökning får icke ske genom att man kortsynt reducerar de le-vande och förnyelsebara naturtill-gångarna och deras miljö, m. a. o. det kapital som kan vara perma-nent räntebärande.

Redan en blick på världens väx-ande befolkningsstatistik antyder vilka svårigheter morgondagen medför. FN:s Bureau of Social Af-fairs redovisar 1958 års folkmängd i världen till 2,5 miljarder männi-skor och förutser att år 2000, alltså om blott 38 år, är siffran 6-7 mil-jarder. Denna folkmängd skall icke blott ha föda. Den behöver också

livsrum för rekreation. Det är bl. a. härför IUCN kämpar. Modern naturvård måste baseras på ekologiska realiteter, varvid människan betraktas som en del av naturen. En sådan uppfattning av naturvårdsproblemen är nödvändig och grundläggande för allt praktiskt naturskyddsarbete i Sverige eller annorstädes i världen. Nuvarande naturvårdsorganisationer arbetar också efter sådana linjer. Det är sålunda verklighetsfrämmande när t. ex. Vattenfallsstyrelsens naturomdanande målsmän uttalar sig om att de representerar nyttan och naturvården skönhetsvärdena.

Världens naturvårdsproblem

De globala naturvårdsproblemen är oändliga och har, hur man än vänder sig, människan i centrum. Alltsedan människans grynings-timme har hon varit en exploator av naturen. Till en början skedde hennes miljöutnyttjande på samma villkor, som gällde för andra djur, men efter hand kunde hon genom sin intelligensutveckling eliminera många av de faktorer som hade gjort henne jämställd med djuren. Bruket av redskap, utnyttjandet av elden och förmågan att genom tal kommunicera med artfränder avlägsnade människan från övriga djurarter. Denna utveckling gick emellertid långsamt. Under den period på ca en miljon år, som människan beräknas ha existerat, har hennes miljöutnyttjande och konkurrens med andra arter blivit lo-

kalt förödande först under de senaste 3 000 åren. I stort sett ägde dock den mänskliga verksamheten fram till de senaste århundradena rum i en lugn rytm utan tvära och plötsliga kastningar. Människan uppträdde då som biologisk varelse knappast annorlunda än andra stora däggdjur. Hennes påverkan på vegetationen hade givetvis större effekt än t. ex. de vilda djurens, men den rubbade inte naturens cirklar i någon högre grad. Naturens anpassning kunde i regel ske omedelbart. Lokala undantag från detta harmoniska tillstånd finns givetvis. Det mest talande är Medelhavsområdet i vid mening. Där har under oavbruten, mångtusen-årig exploatering av naturtillgångarna det fertila landskapet slitits ned till en ökenartad, steril ruin, ett naturens depressionstillstånd som under 2 000 år haft och alltjämt har enorma ekonomiska och politiska efterverkningar. Dithän är Centralafrikas vegetation och jord nu på glid med förfärande hastighet, och konsekvenserna där blir mångfalt värre än annorstädes, ty tropikerna är jordens känsligaste områden, vilka sedan miljoner år utmejslats och specialiserats till ett invecklat biologiskt balanssystem.

Emellertid är det först under senaste sekler som människans aktivitet i sin omvärld på grund av mekaniska hjälpmedel har så till den grad förändrat jordens naturförhållanden, att de i stor skala blivit

katastrofala för andra djur och är i färd med att bli fatala också för oss själva.

Människans expansion kan inte hejdas, varför det gäller att på basis av kunskaper om vår miljö försöka leda utvecklingen dithän att skadeverkningarna av vår verksamhet för vår egen skull blir så ringa som möjligt samtidigt som man måste utröna hur långt befolkningstillväxten kan tillåtas gå i relation till vad resp. områden kan tåla.

Konkurrensen människa-djur är i mångas tycke en kamp om utrymme och föda. Det är att se saken mycket förenklat. I själva verket rör det sig i många fall om ett samspel, i vilket vi själva långtifrån har fördel av att motparten elimineras eller undantränges.

Denna konkurrens yttrar sig på två sätt: direkt genom att djurstammar exploateras alltför kraftigt genom fångst eller avsiktlig utrotning, indirekt genom att djurstammars miljö förändras så att de inte längre kan existera i densamma och kanske inte heller anorstädes.

Alltjämt tycks föreställningen leva kvar att djurpopulationer kan som naturtillgångar utnyttjas hur långt som helst. Det är förvånande att en sådan åsikt ännu kan upprätthållas, när vi som exempel på vart den kan leda under senaste sekel bevittnat vilka faunakatastrofer, som vållats genom hänsynslös plundring. I haven har valarnas

och sälarnas väldiga skaror reducerats till blott en bråkdel av sin forna numerär, och flera arter har utrotats trots att de var ekonomiskt betydelsefulla. Den internationella rovdriften på valar fortsätter ännu alla överenskommelser till trots. Kortsyntheten firar här triumfer, och det blir inte blott valarna utan även mänskligheten som får sitta emellan. I Medelhavsområdet har skogarna försvunnit och därmed en stor del av faunan, som ersatts av getter, vilka fortsätter att ruinera landskapet till människans nackdel. I Afrika utrotas undan för undan de stora hovdjuren — vilka utgör resultatet av enorma tidrymbers utveckling i harmoni med den tropiska miljön — för att ge plats åt tre främmande element i Afrikas fauna: nötboskap, getter och får. Dessa arter är oftast missanpassade i tropisk miljö, förvandlar den fruktbara marken till öken och producerar mindre kött än det 30-tal afrikanska hovdjursarter, som man för tamdjurens skull utrotar. Detta är blott några få exempel på biologisk och ekonomisk misshushållning. De skulle kunna mångdubblas.

Sent omsider har människan börjat inse att hon är en del av naturen, att hon som varelse och exploator inte står utanför de biologiska lagarna. Men det dröjer, innan denna syn har genomsyrat förvaltning och politiska instanser. USA har härvidlag kommit längst, kanske som en reaktion på den

oerhörda naturförstörelse som svepte över landet under settlerperioden och årtiondena därefter. Denna vandalism i USA utgjorde en negativ utveckling, som människan trots stora bemödanden i samma riktning inte någon annanstans i världen förmått åstadkomma under så kort tid, dvs. några få århundraden. Denna rekordartade skövling hade amerikanerna bokstavligen för ögonen och lyckligtvis var det några av dem som förstod vart det bar hän. I Nordamerika kom vändpunkten sålunda i tid, men givetvis hade mycket där hunnit bli irreparabelt.

I Afrika gäller det att snabbt introducera en helt ny giv för markens utnyttjande. De fruktansvärda misstag de europeiska kolonialmakterna begått på detta fält i det tropiska Afrika gör det mycket svårt att på kort tid få de nysjälvsständiga staterna att acceptera en filosofi, som pläderar för att satsa på den vilda faunan i stället för på tamboskapen, alltså tvärtom mot vad europeiska agronomer propagerat under ett århundrade. Det är groteskt att det senare kunnat ske. Slentrianmässigt har man i tropiska Afrika applicerat lärdomar inhämtade från det europeiska kulturlandskapet. I Europa betraktas tamboskap axiomatiskt som varande de vilda djuren överlägsen i fråga om köttavkastning, förmodligen en riktig syn i avseende på flertalet nuvarande europeiska naturtyper. Att utan modifikation

överflytta samma resonemang till tropiska Afrika med dess även på »fattiga» marker enormt höga viltbonitet är absurt, i synnerhet som det härvidlag gäller att ersätta av naturen själv producerade djur, vilka har mycket hög köttavkastning, med tamboskap som introducerats i en miljö, där den inte passar, där den föröder marken, där den visar sig ha mycket hög dödlighet och där den har lägre reproduktionskapacitet än de inhemska hovdjuren. Några decenniers erfarenhet borde ha varit nog för att övertyga koloniala myndigheter att man var inne på fel väg. Först under de senaste åren, när man hunnit till katastrofens brant, har man börjat lystra till i tropiska Afrika arbetande biologers genom International Union for Conservation of Nature förmedlade varningsrop.

Den stora frågan när det gäller människan och djurvärlden är alltså hur den förra på ett för henne själv klokt sätt skall utnyttja den senare. Frågeställningen är rent ekonomisk; alltså inte alls av sentimentalt slag, vilket naturvårdens motståndare gärna försöker göra gällande. Vilket inte bör förhindra naturvården att på kredit sidan även uppta de vetenskapliga, kulturella och rekreativa värden en mångfasetterad djurvärld besitter för mänskligheten. Sådana poster är ingalunda fiktiva utan utgör, även de, ekonomiska realiteter.

Emellertid torde i framtiden den dominerande biologiska frågeställ-

ningen inte så mycket gälla mänskliga populationer i relation till animala sådana utan den inbördes konkurrensen hos människan som art på grund av den enorma befolkningstillväxten. Om denna fortsätter som hittills, betyder det att vid nästa sekelskifte, alltså om bara 38 år, har jordens befolkning mer än fördubblats.

Naturskydda människan!

Naturliga regulatorer på mänskliga populationer har undan för undan eliminerats genom ökad hygien och medicinens landvinningar. Vi vet ännu inte var den övre gränsen ligger för människans populations-tal och f.ö. inte ens om någon sådan gräns existerar. Vi känner emellertid till att en dylik spärr finns hos däggdjurspopulationer. Den yttrar sig på många sätt, olika för skilda arter. Det skulle vara egendomligt, om just människan förbleve opåverkad av extremt höga populationsfrekvenser. Om man jämför den nuvarande befolkningstillväxten med de cykliska populationstoppas som så noga men ändå otillräckligt studerats hos andra däggdjur, så ligger slutsatsen nära att vi närmar oss det fatala stadium, då en population drastiskt reduceras genom framför allt en fysiologisk kollaps, en s. k. populationskrasch. Bakgrunden till dylika katastrofer på grund av alltför hög populationstäthet är invecklad, men mycket tyder på att den för många arter beror på att genom yttre fak-

torer det hormonella maskineriet kommer i olag, medför »stress»-artade symptom och döden. Detta sjukdomsförlopp påminner enligt medicinska auktoriteter om allt oftare uppträdande tendenser hos människor i Europas och Amerikas mest utvecklade länder.

Andra biologiska miljömotstånd mot en ohämmad mänsklig befolkningstillväxt kan utgöras av svält, ett nytt virus eller en atombomb. Den senare får väl räknas till de biologiska barriärerna, eftersom den skapats och utnyttjas av en biologisk varelse.

Vi vet att okontrollerad populationstillväxt obevekligt förr eller senare leder till en katastrof. Inte desto mindre sitter faktiskt människorna med armarna i kors och väntar på en sådan krasch. Vore det inte behagligare för oss alla att ta reda på var maximumtalet för mänskliga populationer ligger i relation till olika områden på vårt klot och oberoende av religiösa och etiska skäl genomföra regionala regleringar av mänsklighetens födelsetal? Det är kanske en politisk utopi att så kan ske, fränsett att många människor kommer att tycka att den sista resten av personlig frihet tas ifrån dem. Ur individens synpunkt är antagligen den friheten värd förmer än risken för en mänsklig populationskrasch, hur nära en sådan än ligger.

Sverige är glesbefolkat och ligger än så länge långt från farozonens centrum. Det behöver dock ej be-

tyda att vi därmed skulle undgå att drabbas av ett i t. ex. Asien utbrytande miljömotstånd gentemot mänskliga populationer. Farsoter sprids numera snabbt runt vår jord med hjälp av människans tekniska rörlighet.

Det är tid för människan att helt tänka om och därvid frigöra sig från föreställningen att vi står utanför de biologiska populationslagarna. Därtill bör vi, främst i Afrika, besinna att markutnyttjandet bör ske i samspel med naturen och faunan, inte emot dem.

Det kan även vara skäl att i samband med människans framtid ägna en tanke åt den biologiska evolutionen, vilkens lagar vi likaledes är bundna av. Vi lever f. n. i en tid, som man kan säga delvis domineras av molekylärt och nukleärt tänkande. Människans fortsatta existens på detta klot kan bero av att vi på ett riktigt sätt förstår hur evolutionskrafterna fungerar och hur de verkar på oss själva. Forskningen inom genetik och evolutionsbiologi bör för människans egen skull upprustas till likvärdig nivå med atomforskningen. Annars får vi måhända aldrig nytta av den senare.

Skall havet bli vår räddning?

Några ord bör kanske också sägas om havet. Kan det bli mänsklighetens räddare? Svaret kan inte ges i dag. Människan har ännu inte lärt sig att effektivt exploatera ha-

vets näringskällor och vetenskapen har ännu inte kunnat anvisa rationella vägar till detta mål. Havet har uppenbarligen av människan ännu outnyttjade näringsmagasin, men vi vet inte hur omfattande de är och hur de skall kunna tekniskt exploateras.

Naturvården har också inom marina områden en avgörande betydelse. Ett klokt utnyttjande av havets tillgångar kan uttryckas i formeln hur, var och när skall havens biologiska resurser skördas. På det kan endast ekologen och oceanografen ge rätt svar, efter det att havets produktionsrytm och miljöfluktuationer har kartlagts.

I dag hämtar människan årligen 26,3 miljoner ton fisk, evertebrater och alger ur havet. Möjligen kan denna siffra med nuvarande kunskaper av tekniska hjälpmedel ökas till det dubbla, vilket ändå är otillräckligt för att mätta dagens och morgondagens människor.

Utnyttjandet av havets enorma massor av plankton har länge betraktats som en räddningsplanka för fortsatt mänsklig existens i vår hungrande värld. Våldiga valar och hajar, de största av jordens däggdjur och fiskar, livnär sig av plankton och växer, jämfört med oss själva, i raketfart. Mängder av små fiskarter, levande i oerhörda antal, t. ex. sill, sardin och ansjovis, bygger upp sin fysik på plankton. Skulle inte denna föda, av vilken havet överflödar, kunna utnyttjas av människan? Tyvärr är all hit-

tillsvarande erfarenhet på detta område föga uppmuntrande. Även där plankton uppträder som ymnigast, är det alltför utspritt för att man därpå kan basera en lönande fångst. Emellertid tycker man att nya metoder kanske helt kan revolutionera fångstsättet, tekniken anvisas ju i viss mån av valarna.

Betydligt hoppfullare ter sig i

stället utsikterna att skörda i flodmynningars bräckvatten, vilka om rätt skötta kan producera större kvantiteter av animala proteiner än bondens åker.

Måhända har det av denna översikt med dess svenska och internationella exempel framgått att naturvård är en nödvändighet för mänsklig existens.